

1 DOKAZOVÁNÍ V TRESTNÍM ŘÍZENÍ

Dokazování je vedle rozhodování nejdůležitější procesní činností orgánů činných v trestním řízení, protože umožňuje zjistit skutkový základ pro jejich rozhodování a pro další postup tak, aby mohl být splněn účel trestního řízení uvedený v § 1 tr. řádu. Představuje složitý komplex procesních postupů orgánů činných v trestním řízení a jiných subjektů, ve kterém jsou obsaženy jejich teoretické odborné poznatky a mnohaleté praktické zkušenosti.¹ Při řešení otázek dokazování v trestním řízení je třeba kromě vnitrostátní judikatury, představované soudními rozhodnutími obecných soudů a soudu ústavního, brát v úvahu i mezinárodní standardy, zastoupené zejména Úmluvou a rozhodnutími ESLP.

Význam dokazování spočívá především v tom, že jde o jedinou cestu, kterou si orgány činné v trestním řízení mohou a musejí obstarat skutkový podklad pro své rozhodnutí. Předmětem trestního řízení je totiž skutek, který se stal v minulosti a který orgány činné v trestním řízení, jež o něm mají rozhodovat, osobně samy nepozorovaly, ani se ho nezúčastnily.² Vzhledem k tomu se s ním mohou seznámit jen nepřímo tak, že si jeho průběh rekonstruují pomocí opatřených a provedených důkazů.³ Na tom, do jaké míry se jim úplně a věrně podaří skutkový podklad prokázat, závisí správnost a spravedlivost rozhodnutí. Výsledek dokazování tak rozhoduje o výsledku celého trestního řízení, správnosti, spravedlivosti, přesvědčivosti a kvalitě rozhodnutí a tím o jeho výchovném a preventivním účinku.⁴ Neúspěšnost trestního řízení bývá velmi často zdůvodňována právě stavem důkazní nouze.

Dokazováním v trestním právu procesním rozumíme trestním řádem upravený postup orgánů činných v trestním řízení, jehož úkolem je umožnit těmto orgánům poznat skutečnosti důležité pro jejich rozhodnutí. V procesním smyslu jde tedy o vyhledání těchto důkazů, jejich provedení, procesní zajištění a jejich zhodnocení. Důkazním právem je potom souhrn norem trestního práva procesního, které tento

¹ BALÁŽ, B., PALKOVIČ, J. *Dokazovanie v trestnom konaní. Teoretická a praktická časť*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2005, s. 16.

² Pokud by orgány činné v trestním řízení tento skutek pozorovaly nebo se jej přímo zúčastnily, byly by dle § 30 odst. 1 tr. řádu vyloučeny z rozhodování o něm, protože pro jejich poměr k projednávané věci nebo k osobám, jichž se úkon přímo dotýká, lze mít pochybnosti o jejich schopnosti nestranně rozhodovat.

³ MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3., přep. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 373 nebo ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUCHTA, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4., přep. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 345–346.

⁴ ČÍSAŘOVÁ, D., FENYK, J., GRÍVNA, T. a kol. *Trestní právo procesní*. 5. vyd. Praha: ASPI, 2008, s. 282, IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné I*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 403.

postup upravují. Je ovládáno vždy stejnými základními principy jako řízení, jehož jsou součástí.⁵

Z uvedené definice lze dovodit základní fáze dokazování a vyplývá z ní, že dokazování je určitý proces skládající se z několika po sobě jdoucích procesních úkonů.⁶

Vyhledávání důkazů

Trestní řád nestanovuje žádná pravidla ve vztahu k množství důkazů, které jsou nezbytné k prokázání dokazované skutečnosti, a ani význam těchto důkazů. Je taktéž zcela irelevantní, který subjekt trestního řízení důkaz vyhledal.

Vyhledávání důkazů tedy představuje činnost, která vychází ze zásady vyhledávací, upravené v § 2 odst. 5 tr. řádu, jež ve vztahu k dokazování konkretizuje zásadu oficiality, upravenou v § 2 odst. 4 tr. řádu. Na základě zásady vyhledávací mají všechny orgány činné v trestním řízení povinnost, a to i bez návrhu stran, pečlivě zjišťovat skutečnosti důležité pro trestní řízení bez ohledu na to, zda svědčí ve prospěch, nebo v neprospěch obviněného.

Při praktické realizaci této fáze dokazování se v praxi setkáváme s tím, že zejména policejní orgán primárně vyhledává v přípravném řízení spíše důkazy svědčící o vině obviněného než o jeho nevině. Jako by vyhledávání prvně uvedených důkazů bylo svým způsobem „snazší“. Často jsme se zamýšleli nad tím, co je příčinou tohoto postupu. Domníváme se, že to úzce souvisí s pohledem policejního orgánu na funkci a význam přípravného řízení. Ten je často minimalizován pouze na to, že policejní orgán vnímá jako svůj stěžejní úkol vyhledání maxima důkazů, na základě kterých by bylo možné na obviněného podat obžalobu. Pokud přípravné řízení skončí jinak, mnohdy to vnímá jako své selhání.

Ve vztahu k tomuto postupu praxe je třeba uvést, že současná právní úprava vyšetřování stejně jako úprava řízení před obecnými soudy nezná institut předběžného posuzování (hodnocení) důkazů, a proto není v pravomoci kteréhokoli orgánu činného v trestním řízení provádět podle vlastních kritérií předběžnou selekci (nabízených) důkazů a upravovat tak důkazní situaci podle vlastní úvahy a volby,

⁵ RŮŽEK, A. a kol. *Československé trestní řízení*. 3., přepr. a dop. vyd. Praha: Orbis, 1977, s. 135, nebo CÍSAŘOVÁ, D., HASCH, K., JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. Praha: Linde, 1999, s. 164.

⁶ Základní fáze dokazování jsou shodně definovány jak českou, tak i slovenskou trestněprocesní naukou – dále in RŮŽEK, A. a kol. *Trestní řád. Komentář*. Praha: Orbis, 1975, s. 229 a násl., MATHERN, V. *Dokazovanie v československom trestnom procese*. Bratislava: Obzor, 1984, s. 88 a násl., NETT, A., VLČEK, E., DRAŠTÍK, A. a kol. *Trestní právo procesní*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 121 a násl., BALÁŽ, B., PALKOVIČ, J. *Dokazovanie v trestnom konaní. Teoretická a praktická časť*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2005, s. 44 a násl., PROKEINOVÁ, M. *Dokazovanie a jednotlivé dôkazné prostriedky v trestnom procese (s praktickými príkladmi)*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2009, s. 25 a násl., ZÁHORA, J. a kol. *Dokazovanie v trestnom konaní*. Praha: Leges, 2013, s. 20 nebo IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné I*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 417 a násl.

případně z daných důkazů *a priori* preferovat ty, které potvrzují jím zvolenou skutkovou verzi.⁷

Provedení a procesní zajištění důkazů

Trestní řád stanovuje poměrně přesný postup, jak se vyhledané důkazy provádějí a procesně zajišťují. Důkaz získaný neprocesní formou, nebo dokonce nezákonně může být z konečného rozhodování o vině a trestu úplně vyloučen.

Po novele trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb. se provedení a procesní zajištění důkazů přesunulo z předsoudního stadia trestního řízení do stadia řízení před soudem a **probíhá zejména v hlavním líčení**. V přípravném řízení se s ním setkáváme zpravidla pouze u rozšířeného přípravného řízení. Jeho podstatou je povinnost orgánů činných v trestním řízení veškeré vyhledané důkazy provádět a v procesní formě je zajišťovat. Úzce tak souvisí se zásadami bezprostřednosti a ústnosti, upravenými v § 2 odst. 11 a 12 tr. řádu.

Prověrka důkazů

Prověrka důkazů představuje významnou fázi dokazování a uskutečňuje se v rámci celého jeho procesu. Pokud má být vyhledaný, vykonaný a procesně zajištěný důkaz použitelný v dalších stadiích trestního řízení, je třeba zjistit kvalitu pramene důkazu, jeho úplnost, spolehlivost a věrohodnost. Znamená jejich porovnání s jinými doposud získanými důkazy a zjištění jejich vzájemné spojitosti a vztahu k okolnostem případu, včetně zjištění vzájemných rozporů mezi nimi. Pokud jsou při ní zjištěny jakékoliv vady provedeného důkazu, měly by tyto být pokud možno odstraněny. Správné a řádné provedení prověrky důkazů je základním předpokladem objektivního vyhodnocení důkazů.

Prověrka důkazů se tak vykonává již od toho okamžiku, kdy orgán činný v trestním řízení začne důkazy vyhledávat, a jejím cílem je získat představu o kvalitě a významu vyhledaného důkazu pro danou trestní věc.

Vyhodnocení důkazů

Vyhodnocení důkazů je vrcholem dokazování a představuje myšlenkovou činnost orgánů činných v trestním řízení vycházející ze zásady volného hodnocení důkazů, upravené v § 2 odst. 6 tr. řádu. Zásada volného hodnocení důkazů vyjadřuje povinnost orgánů činných v trestním řízení prověřit každý vyhledaný důkaz v jednotlivostech a následně i ve vzájemných souvislostech mezi důkazy navzájem. Tímto

⁷ Nález ÚS ze dne 4. 10. 2001, sp. zn. III. ÚS 617/2000, publikovaný ve Sbírce nálezů a rozhodnutí pod N 143/24 SbNU 27 [online]. [cit. 11-10-2018]. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=37070&pos=1&cnt=1&typ=result>.

způsobem lze každému důkazu přisoudit konkrétní míru důležitosti pro rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení a posoudit jeho zákonnost, závažnost a pravdivost.⁸

Soud je povinen hodnotit i znalecký posudek na podkladě pečlivého uvážení všech okolností případu jednotlivě i v jejich souhrnu s ostatními důkazy (Rt 40/1969).

Zásada volného hodnocení důkazů je vybudována na vnitřním přesvědčení orgánů činných v trestním řízení, které se nevytváří jako projev subjektivní libovůle, ale přísně logicky, opírajíc se o právní pořádek, o právní vědomí a o všestranné, logické hodnocení důkazů i vzájemných souvislostí případů, a musí vyústit do přesvědčení o tom, zda a jak se určitý skutek stal a jak ho právně hodnotit. Vnitřní přesvědčení je budováno na složce rozumové, zkušenostní a pomocí soudů a úsudků se podílí na procesu hodnocení důkazů. Rovněž je nezbytné zdůraznit, že též vychází ze skutkových okolností posuzovaného případu a je jimi limitováno.⁹

Vyhodnocení důkazu tak směřuje ke zjištění jeho upotřebitelnosti ve vztahu k předmětu dokazování a určuje jeho důkazní sílu. Zákonnost důkazu představuje zjištění, zda důkaz byl získán procesním postupem a v souladu s právními předpisy. Závažnost důkazu znamená jeho faktickou upotřebitelnost pro jištění dokazovaného skutkového stavu. Pravdivost důkazu vyjadřuje, které závažné okolnosti lze na základě provedeného důkazu považovat za existující a dokázané, a tudíž vypovídá o jeho věrohodnosti. Výsledkem hodnocení důkazů je zjištění skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, v rozsahu, který je nezbytný pro rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení.

Lze konstatovat, že v praxi nejsou jednotlivé výše zmiňované fáze dokazování od sebe nikterak výrazně a striktně odděleny, vzájemně se prolínají a velmi úzce spolu souvisejí, např. provádění a hodnocení důkazů v praxi splývá v jeden okamžik.

Dokazování jako procesní činnost velmi úzce souvisí s kriminalistikou.¹⁰ Ta jako forenzní disciplína vypracovává metody a postupy k odhalování, předcházení a vyšetřování trestné činnosti, v rámci kterých aplikuje poznatky přírodních a technických věd za účelem jejich využití v boji se zločinem.¹¹

Kriminalistika slouží k ochraně občanů a státu před trestnými činy tím, že zkoumá zákonitosti vzniku, trvání a zániku kriminalistických stop, soudních důkazů

⁸ RŮŽEK, A. a kol. *Československé trestní řízení*. 3. přep. a dop. vyd. Praha: Orbis, 1977, s. 147.

⁹ MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3., přep. a dop. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 147 nebo JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 3., aktualiz. a dop. vyd. podle stavu k 1. 4. 2013. Praha: Leges, 2013, s. 164 a násled.

¹⁰ Kriminalistiku lze charakterizovat jako samostatný vědní obor, který zkoumá a objasňuje zákonitosti vzniku, zániku, vyhledávání, zajišťování, zkoumání a využívání kriminalistických stop, jiných soudních důkazů a kriminalisticky významných skutečností a vypracovává metody, postupy, prostředky a operace v zájmu úspěšného odhalování, vyšetřování a předcházení trestné činnosti.

¹¹ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. 2., přep. a dop. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004, 608 s. nebo ke vztahu kriminalistiky a trestního řízení blíže in MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3., přep. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 17 a 375, JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 3., aktualiz. a dop. vyd. podle stavu k 1. 4. 2013. Praha: Leges, 2013, s. 29 nebo ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná část*. 2. vyd. Šamorín: Heuréka, 2012, s. 31.

a kriminalisticky významných informací a na základě toho vypracovává metody, postupy, operace úspěšného odhalování a předcházení trestné činnosti.¹² Trestní právo hmotné a procesní je s kriminalistikou spojeno tím, že vymezuje jeden z hlavních objektů poznávání, a to trestný čin.¹³

Kriminalistické postupy a metody se přímo projevují při vyhledávání, zajišťování a využití různých důkazních prostředků. Trestní řád neupravuje používání všech kriminalistických metod ani nestanoví postup při uplatňování taktických postupů a technických prostředků, které se používají v kriminalistice. Ve vztahu k provádění důkazů pouze upravuje některé zásadní a závazné postupy, které jsou obecně relevantní¹⁴ a jsou vždy závazné i pro kriminalistické metodické a takticko-technické postupy. Kriminalistické metody, postupy a technické prostředky se formují, realizují a uplatňují v mezích, které jsou stanoveny právě trestním řádem. Jejich procesní úprava je často pouze rámcová a jejich podstatná část není v trestním řádu vůbec upravena.¹⁵ Z toho ale nelze dovozovat, že pokud určitá kriminalistická metoda není v trestním řádu upravena, je nezákonná, a proto z procesního hlediska nepřípustná.¹⁶ Za zákonné a pro praxi přípustné lze označit jen tykriminalistické metody, které splňují všechny níže uvedené požadavky:¹⁷

- nejsou trestním řádem výslovně zakázány a vycházejí především z jeho základních zásad,
- získáváme pomocí nich nové nebo prověřujeme již zjištěné z trestněprávního hlediska důležitosti, skutečnosti,
- při jejich provádění jsou dodržovány trestním řádem výslovně stanovené záruky zajištění zákonnosti provádění podobných, v trestním řádu výslovně uvedených úkonů,¹⁸
- hodnověrnost jimi dokázaných skutečností je možno kdykoliv prověřit včetně prověření jinými, v zákoně výslovně uvedenými důkazními prostředky,
- jimi dokazované skutečnosti a zákonnost postupu je možné hodnotit podle všeobecně platných zásad trestního řízení,
- jsou přísně vědeckého charakteru, jsou tedy objektivně způsobilé vést k poznání objektivní pravdy v trestním řízení.

¹² PORADA, V. a kol. *Kriminalistika (úvod, technika, taktika)*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 14.

¹³ STRAUS, J. a kol. *Úvod do kriminalistiky*. 3. vyd. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 43.

¹⁴ Například v § 93 odst. 2 tr. řádu je uvedeno, že má-li se výsledkem zjistit totožnost nějaké osoby nebo věci, vyzve se obviněný, aby ji popsal, teprve pak mu má být osoba nebo věc ukázána, a to zpravidla mezi několika osobami a několika věcmi téhož druhu.

¹⁵ Velmi často jsou upraveny např. v interních aktech řízení Policie České republiky, jako je např. závazný pokyn policejního prezidenta č. 100/2001, o kriminalisticko-technické činnosti Policie České republiky, nebo závazný pokyn policejního prezidenta č. 313/2017, o pachové identifikaci.

¹⁶ Například odběr a porovnání pachových stop metodou pachových konzerv nejsou v trestním řádu upraveny, a přesto jsou dnes v praxi běžně používány, přičemž o jejich zákonnosti, prospěšnosti a vhodnosti nejsou v rámci dokazování žádné pochybnosti.

¹⁷ PJEŠČAK, J. a kol. *Kriminalistika*. Bratislava: Obzor, 1981, s. 41.

¹⁸ Zejména záruky na zabezpečení práva obviněného na obhajobu.

Předmět dokazování je v různých pramenech definován zdánlivě rozdílnými způsoby. Pokud se ale na uvedené definice podíváme blíže, jsou z hlediska svého obsahu fakticky totožné.¹⁹ Na základě sumarizace těchto definic lze předmět dokazování vymezit jako okruh okolností (skutečností), které je nutné v trestním řízení dokazovat, přičemž se jedná o okolnosti, které jsou přímo či nepřímo důležité pro rozhodování orgánů činných v trestním řízení.

Pokud hovoříme o skutečnostech, které je nutné v trestním řízení dokazovat, je třeba zmínit pojmy skutkový děj a skutkový stav věci. Skutkový děj zahrnuje skutkové okolnosti konkrétního případu tak, jak se stal, bez ohledu na jejich trestněprávní relevanci. Takovýto popis konkrétního případu vyplývá patrný např. z trestního oznámení. Je to čistě skutková, faktická záležitost, popisovaná zpravidla osobou trestního práva neznalou. Jde tedy o skutek *de facto*. Skutkový děj následně posuzuje orgán činný v trestním řízení z hlediska trestněprávního a lze jej definovat jako souhrn trestněprávních irelevantních a relevantních faktů právě posuzovaných tímto orgánem. Skutkový stav věci²⁰ je na rozdíl od skutkového děje pojmem užším a je souhrnem takových trestněprávně relevantních faktů, které jsou potřebné pro rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení v příslušném stadiu tohoto řízení, a je označením pro skutek *de iure*.²¹

Při bližším pohledu na to, jaké skutečnosti jsou předmětem dokazování, je třeba vyjít z ustanovení § 89 odst. 1 tr. řádu. Ten stanoví, že v trestním stíhání je v nezbytném rozsahu třeba dokazovat zejména to, zda se stal skutek, v němž je spatřován trestný čin, zda tento skutek spáchal obviněný, případně z jakých pohnutek, dále podstatné okolnosti mající vliv na posouzení povahy a závažnosti činu, podstatné okolnosti k posouzení osobních poměrů pachatele, podstatné okolnosti umožňující

¹⁹ Při vymezení předmětu dokazování je třeba zejména vyjít ze stěžejní publikace STORCH, F. *Řízení trestní rakouské. II. díl*. Praha: Nakladatelství Právnická Jednota, 1897, s. 66. F. Storch vytvořil na svou dobu moderní systém výkladu trestního práva procesního, který se s určitými odlišnostmi zachoval až dodnes a v zásadě je používán i v dnešních učebnicích trestního práva procesního. To je důvodem k opětovnému vydání jeho původního díla z roku 1897 – STORCH, F. *Řízení trestní rakouské*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, 1144 s. F. Storch tedy předmět dokazování definoval jako zjištění závažných, rozhodných neboli relevantních okolností, tj. okolností, na kterých přímo nebo nepřímo závisí rozhodnutí. Jedná se o okolnosti skutkové a právní. Ve vztahu k dalšímu vymezení předmětu dokazování srovnej např. CÍSAŘOVÁ, D. Předmět dokazování. *Stát a právo*. 1967, č. 13, s. 71, RŮŽEK, A. a kol. *Trestní řád. Komentář. I. díl*. Praha: Panorama, 1981, s. 246, CÍSAŘOVÁ, D., FENYK, J., GRŮVNA, T. a kol. *Trestní právo procesní*. 5. vyd. Praha: ASPI, 2008, s. 282, MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3., přepr. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 386, JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 2. vydání podle novelizované právní úpravy účinné od 1. 9. 2011. Praha: Leges, 2011, s. 368, ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář. I. díl*. 6., dop. a přepr. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 759, ZÁHORA, J. kol. *Dokazovanie v trestnom konaní*. Praha: Leges, 2013, s. 24 nebo ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný poriadok. Veľký komentár*. Žilina: Eurokodex. 2014, s. 328.

²⁰ Výslovně o něm hovoří § 2 odst. 5 tr. řádu, který uvádí, že orgány činné v trestním řízení postupují v souladu se svými právy a povinnostmi a za součinnosti stran tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti.

²¹ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 212.

stanovení následku a výše škody a bezdůvodného obohacení způsobených trestným činem a okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo umožnily její spáchání.

Výčet těchto okolností je demonstrativní, protože předmět dokazování je v každé trestní věci zcela individuální. Určení předmětu dokazování se tak v jeho jednotlivých stádiích bude měnit a vždy bude záviset na okamžitých výsledcích dokazování.

Z § 89 odst. 1 tr. řádu vyplývá, že se dokazují tři základní okruhy okolností. Za takové se v odborné literatuře standardně pokládají okolnosti, které jsou důležité pro rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení ve věci samé, okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo ji umožnily, a okolnosti důležité pro postup trestního řízení.²² Předmětem dokazování jsou i okolnosti důležité pro rozhodnutí o uplatnění nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení získaného trestným činem. Literatura je zpravidla buď zařazuje mezi okolnosti důležité pro rozhodnutí ve věci samé,²³ nebo je uvádí spolu s okolnostmi, které vedly k trestné činnosti nebo ji umožnily.²⁴ S ohledem na posilování postavení poškozeného v trestním řízení a ochranu jeho zájmů bychom považovali za vhodné, aby tyto okolnosti představovaly z hlediska trestněprávní teorie samostatnou skupinu dokazovaných okolností.

Podívejme se nyní blíže na okolnosti, které *jsou předmětem dokazování*.

1. Okolnosti důležité pro rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení ve věci samé (které jsou významné z hlediska hmotného práva)

Předmětem dokazování jsou v první řadě okolnosti týkající se skutku, který je předmětem trestního řízení, tj. zda tento skutek byl, nebo nebyl spáchán, místo a čas jeho spáchání, způsob a okolnosti jeho spáchání a dále taktéž okolnosti vztahující se k příčinné souvislosti, následku, formě zavinění. Dále je třeba dokazovat okolnosti, které nasvědčují nebo vyvracejí, že pachatelem výše uvedeného skutku je obviněný, a je třeba zabývat se i tím, zda tento je trestně odpovědný. Taktéž je třeba posoudit všechny okolnosti vypovídající o povaze a závažnosti jeho jednání pro společnost. Ve vztahu k pachateli je třeba věnovat pozornost i okolnostem, které jsou důležité k rozhodnutí o tom, jaké opatření bude vůči němu použito. Ve vztahu k ukládání trestu jsou

²² Například RŮŽEK, A. a kol. *Československé trestné konanie*. Bratislava: Obzor, 1971, s. 142 a násl., JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 2. vydání podle novelizované právní úpravy účinné od 1. 9. 2011. Praha: Leges, 2011, s. 368 a násl. nebo ŠÁMAL, P. MUSIL, J., KUČHTA, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4., přep. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 354–356. V učebnici autorského kolektivu pod vedením D. Císařové je uvedeno členění jiné, a to na okolnosti důležité pro rozhodnutí ve věci samé, okolnosti důležité pro postup v trestním řízení a okolnosti důležité pro použití odklonů, respektive zvláštních způsobů řízení. Okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo umožnily její spáchání, jsou podřazeny mezi okolnosti důležité pro rozhodnutí ve věci samé. Byť je uvedené členění rozdílné, z hlediska obsahového je totožné s tím, co bylo uvedeno výše; blíže in CÍSAŘOVÁ, D., FENYK, J., GRÍVNA, T. a kol. *Trestní právo procesní*. 5. vyd. Praha: ASPI, 2008, s. 289 a násl.

²³ MATHERN, V. *Dokazovanie v československom trestnom procese*. Bratislava: Obzor, 1984, s. 73.

²⁴ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář. I. díl*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1319.

tyto okolnosti zmíněny v § 39 odst. 1 tr. zákoníku.²⁵ Při ukládání ochranných opatření budou tyto okolnosti odvislé od jednotlivých opatření, která budou obviněnému ukládána.²⁶ Předmětem dokazování jsou dále okolnosti vylučující protiprávnost nebo vylučující trestnost. Mezi okolnosti vylučující protiprávnost patří krajní nouze, nutná obrana, svolení poškozeného, přípustné riziko, oprávněné použití zbraně a výkon práv a povinností. Mezi okolnosti vylučující trestnost řadíme taktéž účinnou lítost, promlčení trestní odpovědnosti, zánik trestnosti přípravy, pokusu a účastenství, milost atd.

2. Okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo ji umožnily

Zjišťování uvedených okolností nemá význam pouze ve vztahu k rozhodování o tom, jaké opatření bude pachateli uloženo, ale je taktéž absolutně nezbytné ve vztahu k prevenci kriminality. Je totiž zřejmé, že předcházení a zamezování trestné činnosti patří mezi hlavní účely trestního řízení, a právě individuální a generální prevence náleží mezi základní účely trestních sankcí, tj. trestů a opatření.

3. Okolnosti důležité pro postup v trestním řízení (které jsou významné z hlediska procesního práva)

Mezi tyto okolnosti patří okolnosti odůvodňující vydání některého z mezitímních rozhodnutí, jako je např. usnesení o přerušení trestního stíhání dle § 173 tr. řádu,²⁷ nebo okolnosti týkající se např. zproštění povinnosti svědčit dle § 99 a § 100 tr. řádu.²⁸

²⁵ Při stanovení druhu trestu a jeho výměry soud přihlédne k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, k osobním, rodinným, majetkovým a jiným poměrům pachatele a k jeho dosavadnímu způsobu života a k možnosti jeho nápravy; dále přihlédne k chování pachatele po činu, zejména k jeho snaze nahradit škodu nebo odstranit jiné škodlivé následky činu, a pokud byl označen jako spolupracující obviněný, též k tomu, jak významným způsobem přispěl k objasnění zvláště závažného zločinu spáchaného členy organizované skupiny, ve spojení s organizovanou skupinou nebo ve prospěch organizované zločinecké skupiny nebo pomohl zabránit pokusu nebo dokonání takového trestného činu. Přihlédne také k účinkům a důsledkům, které lze očekávat od trestu pro budoucí život pachatele.

²⁶ Například při ukládání ochranného léčení dle § 90 odst. 1 tr. zákoníku bude třeba zjišťovat, zda pobyt obviněného na svobodě je nebezpečný.

²⁷ Touto okolností může být např. těžká choroba, pro kterou nelze obviněného postavit před soud, nebo skutečnost, že obviněný pro duševní chorobu, která nastala až po spáchání činu, není schopen chápat smysl trestního stíhání.

²⁸ Dle § 99 tr. řádu je zakázán výslech svědka, pokud by měl vypovídat o okolnostech týkajících se utajovaných informací chráněných zvláštním zákonem, jež je povinen zachovat v tajnosti, nebo pokud by svou výpověď porušil státem uloženou nebo uznanou povinnost mlčenlivosti. Jeho výslech je možný, pokud je této povinnosti zproštěn. Dle § 100 tr. řádu právo odepřít výpověď jako svědek má příbuzný obviněného v pokolení přímém, jeho sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner a druh; jestliže je obviněných více a svědek je v uvedeném poměru jen k některému z nich, má právo odepřít výpověď stran jiných obviněných jen tehdy, nelze-li odloučit výpověď, která se jich týká, od výpovědi týkající se obviněného, k němuž je svědek v tomto poměru. Svědek je taktéž oprávněn odepřít vypovídat, jestliže by výpovědí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě, svému příbuznému v pokolení přímém, svému sourozenci, osvojiteli, osvojenci, manželu, partneru nebo druhu anebo jiným osobám v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem pocíťoval jako újmu vlastní.

4. Okolnosti důležité pro rozhodnutí o uplatnění nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení získaného trestným činem²⁹

Jelikož je poškozený dle § 43 odst. 3 tr. řádu oprávněn navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu, jež mu byla trestným činem způsobena, nebo vydat bezdůvodné obohacení, které obžalovaný na jeho úkor trestným činem získal, je třeba dokazovat z trestněprávního hlediska veškeré okolnosti týkající se tohoto uplatněného nároku na náhradu škody v trestním řízení. Takovýto návrh je třeba učinit nejpozději před zahájením dokazování v hlavním líčení, a je-li sjednána dohoda o vině a trestu, je třeba návrh učinit nejpozději při prvním jednání o takové dohodě. Důvod a výši škody, nemajetkové újmy nebo bezdůvodného obohacení je poškozený povinen doložit. Mezi dokazované okolnosti dále patří např. to, zda tento nárok škody byl uplatněn řádně a včas, tj. zda škoda nebyla již zčásti nebo zcela zaplácena, zda zde jsou důvody pro povolení splátek a jaká má být jejich případná výše a podmínky splatnosti atd.

S předmětem dokazování velmi úzce souvisí rozsah dokazování. Ten nám určuje hranice dokazování, množství a kvalitu důkazů, jimiž má být prokázán okruh dokazovaných skutečností, který je vymezen právě předmětem dokazování.³⁰ Dokazování se realizuje ve všech stádiích trestního řízení.³¹ V každém stadiu má však dokazování své zvláštnosti, které jsou odrazem rozdílného účelu a obsahu jednotlivých stádií trestního řízení, tzn. i když jsou požadavky na rozsah dokazování ve všech stádiích trestního řízení v zásadě stejné, neznamená to, že by se v nich dokazování provádělo ve stejném rozsahu. Rozsah dokazování bude vždy záviset na konkrétní trestní věci a v jednotlivých procesních stádiích se bude rozšiřovat či zužovat.

Orgány činné v trestním řízení musejí pro svá rozhodnutí podle § 2 odst. 5 tr. řádu dostatečně zjistit skutkový stav, o němž nejsou důvodné pochybnosti. Nemají však zákonem stanoveno, jaké množství důkazů je nezbytně nutné k prokázání potřebných skutečností, a v zásadě ani to, jakého druhu důkazního prostředku lze použít.³²

²⁹ Ve vztahu k teoretickým i praktickým problémům spojeným s právní úpravou poškozeného a oběti a s vymezením jejich procesních práv a rozhodováním o náhradě škody v adhezním řízení in RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, 759 s. nebo JELÍNEK, J. a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, 320 s., GRIVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, 544 s. nebo DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., HÁKOVÁ, D., VITOUŠOVÁ, P. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2018, 456 s.

³⁰ CÍSAŘOVÁ, D. *Aktuální problémy dokazování v trestním řízení*. Praha: Acta Universitatis Carolinae. Iuridica monographia, 1975, s. 37 nebo ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná část*. 2. vyd. Šamorín: Heuréka, 2012, s. 331.

³¹ Blíže ke stádiím trestního řízení srov. kapitolu 16.1.

³² Dále viz nálezy ÚS ze dne 29. 2. 2012, sp. zn. III. ÚS 2453/11, publikovaný ve Sbírce nálezů a rozhodnutí pod N 41/64 SbNU 471 [online]. [cit. 05-11-2018]. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=73353&pos=16&cnt=16&typ=result>.

Dokazování začíná již v přípravném řízení. Rozsah dokazování je v něm rozdílný podle jednotlivých forem přípravného řízení. Minimum důkazů se provádí ve zkráceném přípravném řízení, širší je jejich rozsah ve standardním přípravném řízení a maximum se pak provádí v rozšířeném přípravném řízení. Průběh dokazování v přípravném řízení může bezpochyby ovlivnit dokazování v dalších stádiích trestního řízení. Je zřejmé, že pokud dojde v přípravném řízení k procesním pochybením, mnohdy je v dalších stádiích trestního řízení jejich odstranění značně obtížné nebo zcela nereálné. Kvalita provedení přípravného řízení do značné míry ovlivní průběh a úspěšnost dokazování v hlavním líčení a tím i jeho výsledek, a nesporně tak ovlivňuje úspěšnost a celkovou efektivnost trestního řízení.

Při *předběžném projednání obžaloby* se neprovádí dokazování zaměřené na meritorní otázky. Pokud již dojde k dokazování, např. výslechem obviněného, svědka či znalce, děje se tak pouze proto, aby soud mohl učinit některé z rozhodnutí uvedených v § 188 odst. 1 a 2 tr. řádu nebo nařídít hlavní líčení.

Jak již bylo uvedeno, novela trestního řádu provedená zákonem č. 265/2001 Sb. přesunula těžiště dokazování z předsoudního stadia do stadia soudního. V soudním stadiu, reprezentovaném hlavním líčením, se rozhoduje o stěžejní otázce trestního řízení, a to o vině a trestu. Právě z uvedeného důvodu je dokazování nejvýznamnější fází hlavního líčení. V hlavním líčení tak dokazování vrcholí, protože soud jej provádí za úzké součinnosti s procesními stranami a uplatňují se v něm všechny základní zásady trestního řízení týkající se právě dokazování.

V odvolacím řízení se dokazování zpravidla neprovádí, protože těžištěm dokazování je hlavní líčení prováděné před soudem prvního stupně. Novela trestního řádu provedená zákonem č. 265/2001 Sb. posílila apelační prvky v rozhodování odvolacího soudu. Dle § 259 odst. 3 tr. řádu by měl odvolací soud sám ve věci rozhodnout rozsudkem, jestliže toto rozhodnutí může učinit na podkladě skutkového stavu, který byl v napadeném rozsudku správně zjištěn a popřípadě na základě důkazů provedených před odvolacím soudem doplněn nebo změněn. V řízení o mimořádných opravných prostředcích se provádí dokazování jen zcela výjimečně a pouze proto, aby bylo možné o tomto opravném prostředku rozhodnout.³³

Ve vykonávacím řízení se provádí dokazování ve velmi omezeném rozsahu a je úzce zaměřeno k opatření nezbytných podkladů pro rozhodnutí související s pravomocně skončeným trestním stíháním.

Ve vztahu k dokazování v trestním řízení považujeme za zajímavé zmínit výsledky rozsáhlého výzkumu, který v letech 1990 až 2006 realizoval Institut pro kriminologii a sociální prevenci pod názvem *Trestní politika a její realizace v oblasti trestní justice*.³⁴ Jedna z částí tohoto výzkumu se zabývala hlavními trendy ve vývoji českého důkazního práva ve sledovaném období a jeho vlivem na trestní řízení. Z výsledků tohoto výzkumu vyplývá, že „změny důkazního práva po roce 1990 při-

³³ K tomu blíže srovnej § 265o odst. 2, § 265r odst. 7, § 276 a § 282 odst. 1 a 2 tr. řádu.

³⁴ K výstupům z tohoto výzkumu in KARABEC, Z. a kol. *Trestní politika a její realizace v oblasti trestní justice*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, 320 s.

spívaly především k zajištění mezinárodně uznávaných standardů práv obviněného v trestním řízení. Tato ochrana byla ale pojmána velmi úzkostlivě a šla nad rámec uvedených standardů. Průběh trestního řízení tak ztěžují příliš široká práva obhajoby, která jí umožňují činit řadu obstrukcí. Často se zbytečně *lpí na formálních náležitostech právní úpravy týkající se dokazování*, a to jak v přípravném řízení, tak i v řízení před soudem. Změny právní úpravy dokazování po roce 1990 sice na straně jedné přinesly ztížení práce orgánů činných v trestním řízení při vyhledávání, zajišťování a provádění důkazů, na straně druhé byly ale kompenzovány zaváděním nebo zpřesňováním právní úpravy některých důkazních prostředků a zajišťovacích institutů. Jako nejproblematictější místo je vnímána *použitelnost výsledků nejrůznějších úkonů prováděných před zahájením trestního stíhání jako důkazů v řízení před soudem*. Nejčastěji byl v této souvislosti kritizován úřední záznam o podání vysvětlení³⁵. Přestože byli respondenty uvedeného výzkumu soudci a státní zástupci, bez výhrad se můžeme s jejich závěry ztotožnit a akceptovat je, jelikož z praxe víme, že s obdobnými výhradami se lze setkat i na straně policejního orgánu.

³⁵ K závěrům dílčí části uvedeného výzkumu in ZEMAN, P. Dokazování v českém trestním řízení po roce 1990 očima soudců a státních zástupců. *Trestněprávní revue*. 2009, č. 6, s. 178–186.